

Про усамітнене ЖИТТЯ

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Передмова

Філіпові, єпископові Кавайону¹

Небагатьох людей, які ставляться до моїх скромних праць з такою повагою і такою любов'ю, як ти, зміг би я назвати. Як і переконаний, що не видаватиму бажане за дійсне: бо це насправді так. Сподіваюся, що ти, людина блискучого і ясного розуму, щирий у своїх оцінках і не схильний до перебільшень. А втім, ти не зміг би тривалий час приховувати своє вдавання: бо наскільки довговічна правда, настільки ж швидко проминають брехня та лицемірство. Все справжнє впливе назовні: при першому ж пориві вітру старанно причепурені кучері розвіюються, а з першими крапли-

¹ Філіп де Кабассоль (1305–1372), якому присвячено трактат «Про усамітнене життя» (*Ad Philippum Cavallicensem episcopum*). 1346 року, коли Петрарка робив перші нариси цього твору, Кабассоль був єпископом Кавайону, невеликої єпархії неподалік від Авіньйону. До цієї єпархії входив і Воклюз — містечко, де Петрарка 1337 року придбав будинок і, ймовірно, познайомився з єпископом Кабассолем. 1361 року Кабассоль отримав титул Єрусалимського патріарха, 1368 року став кардиналом за папи Урбана V, а 1307 року — кардиналом-єпископом Сабінським; помер у Перуджі. 1369 року склав каталог папської бібліотеки в Авіньйоні. Петрарка дружив із Філіпом де Кабассолем довгі роки, можливо, ще від першої зустрічі у Воклюзі (1337), й листувався з ним; понад 20 адресованих йому послань відібрав для публікації у збірниках «Книги листів про справи повсякденні», «Листи без адреси», «Старечі листи». Єпископ Кабассоль дуже любив Петрарку й високо цінував його талант. Це впливає з автобіографічного листа Петрарки «До нащадків» (1358): «Чоловік завжди великий <...> і він любив і любить мене не як єпископ, а братньою любов'ю». 1366 року Петрарка наважився вручити владиці копію трактату разом з деякими іншими творами.

нами поту змиваються й ретельно накладені рум'яна. Так само й омана: приглянься пильніше, вона виявиться, все таємне стане явним, спадуть покрови, оголиться природна суть речей. Великих зусиль коштуватиме приховувати таке впродовж тривалого часу. Неможливо зачітисся на дні: все-таки випірнеш і викриєш себе.

Я нанизую ці докази, щоб повірити в те, у що мені приємно було б повірити (всі ми схильні з превеликим задоволенням слухати приємне): я ж вірю, всечесний отче, що тобі до душі мої міркування. Я щиро піклуюся, щоб вони подобалися обраним людям. Як знаєш, я часто порушую нові питання, говорю дошкульно, різко, думки й слова мої незвичні для вух і смаку натовпу, чого й викликають його обурення. Тому я не журюся, якщо мої твори не подобаються невігласам: це лишень кріпить мене на думці, що я створив щось вартісне. Якщо ж моїх творів не схвалюють і вчені люди, то зізнаюся, це мене гнітить, хоча й не дивує. Хто я такий, щоб мене огортали ласками, особливо за нинішнього розмаїття думок. Усім відомо, який дар слова випав був на долю Марка Туллія Ціцерона¹. Однак і його книга — «Про кращий вид красномовства» (Боже мій, який твір і яких він досягає висот!) — не припала до душі Маркові Бруту², освіченому чоловікові і приятелю автора, хоч і була написана на його прохання й присвячена йому ж. Чи варто згадувати недружелюбні випадки Асінія і Кальва³ — ора-

¹ Марк Туллій Ціцерон (106–143 до Хр.) — римський оратор, письменник і політичний діяч. Створив кілька риторичних творів, найважливіші з яких трактати «Про оратора», «Брут» і «Оратор». Трактат «Оратор» сам Ціцерон у листі до свого друга Аттіка назвав «Про кращий вид красномовства». Чимало трактатів Ціцерона українською переклав Володимир Литвинов.

² Марк Юній Брут (85–42 до Хр.) — політичний діяч; брав участь у змові проти Цезаря. У листі до Аттіка (Ad Atticum XIV, 20, 3) Ціцерон скаржиться на Брутову критику твору «Оратор».

³ Асіній Полліон (76 до Хр. — 5), Гай Ліциній Кальв (82–47 до Хр.) — оратори, чияму стилю властиві стислість і лаконізм. Пор.: Квінтіліан. *Institutio oratoria*, XII, I, 22.

торів хоча відомих, але далеко не рівних цьому великому чоловікові, які розв'язно і глузливо відгукувалися про ватажка риторів і критикували те, чим досі захоплюються й чому віддають перевагу багато смертних.

Якщо комусь дорікнуть, що його стиль схожий на ціцеронівський, чи буде він виправдовуватися? Зрештою, від тебе докторів не чути: ти в усьому схвалюєш мене і завжди виявляєш прихильність. Тут немає моїх заслуг: причиною цього є схожість наших характерів або, радше, твоя безмежна любов до мене — чималий ворог об'єктивності. Хто ж із закоханих судитиме неупереджено? Адже якби любов допомагала правильно бачити й судити, з якого дива стародавні назвали б її сліпою? Так, вона сліпа, але вельми промовиста й може переконати навіть у тому, чого немає насправді, і забарвити яскравим кольором те, що майже непомітне. Поблажливість батька — це велике почуття¹. Він усе прощає, милує сина й не лише не картає його за недоліки, а й любить часто саме за них. Отож мене тішить твоя оманна. Нехай триває якнайдовше: мені вона до чести, тобі — для задоволення, і нікому не на збитки. Але було б іще краще, якби з'ясувалося, що ти не помиляєшся у своїх оцінках. Це б мене на правду потішило й піднесло у власних очах.

Що стосується мого дозвілля², то я прислухаюся до думки того чоловіка, чиїм стилем і хистом захоплююся понад усе.

¹ Тут Петрарка згадує слова Горация:

От якби в дружбі ми так помилялись! Сама добродетель
Помилку ту йменувала б достоїнством. Батько ж ніколи
З синових вад не глузує. Чому ж, коли йдеться про друзів,
Ми безсердечні такі?..

(Гораций. Сатири, I, 3, 43; пер. з лат. А. Содомори).

² Дозвілля (лат. *otium*) — відмова від державної діяльності і справ загалом, щоб присвятити час філософії та літературі. Протилежне поняття — діяльність (*negotium*). Дозвілля, за поданням грецьких і римських філософів, — неодмінна умова для занять розумовою працею. Вони вважали, що насолода

До речі, Катон Старший¹ у передмові до свого твору «Походження» заявляє, що світлим і великим умам варто дбати про дозвілля не менше, аніж про заняття. Цю пораду схвалюють багато вчених мужів, а Ціцерон у промові «На захист Плантия» просто-таки називає гарною та чудовою².

Мені теж час подумати, чи дозволять слідувати за такими порадами мої таланти й невгамовне бажання слави (якщо я не приборкаю його вуздечкою волі та розуму). Адже млявість ніколи не була мені властива: ні у справах, ні на дозвіллі.

Коли ж мені трапиться створити твір, гідний майбутнього, я уславлю тих, кому він буде присвячений, і стану видимий сам, не канувши в темряву віків і пітьму забуття, що ховає навіть найблискучіші імена. Звісно, в моїй душі часто спливає й твоє ім'я, славне саме собою та цілком гідне моєї уваги. Промовчати про нього було б вельми несправедливо. До того ж я тепер живу на твоїй землі³. За звичаєм і давно заведеним порядком її мешканці платять тобі десятину і перший збір нового врожаю — жижок. Виходить, і я зобов'язаний віддавати тобі десятку дозвілля й перші плоди нічних чувань. Отже, я, немов один із твоїх селян, розплачуюсь тими плодами, які приносить невелике поле мого таланту. Щоправда, один сезон може виявитися врожайним, інший — зовсім безплідним.

дозвіллям полягає не в бездіяльності, а у відсутності необхідності заробляти на прожиття.

¹ Марк Порцій Катон Старший, цензор (234–149 до Хр.) — римський політичний діяч, прагнучи відновити давні римські звичаї. З-поміж інших творів його перу належить трактат «Походження» (*Originum*), де висвітлено найдавнішу римську історію (Ціцерон. *Pro Plancio*, XXVII, 66).

² Ціцерон у промові на захист Плантия наводить вислів Катона про те, що славні мужі мають обмірковувати своє дозвілля не менш ніж свої державні справи.

³ Петрарка в цей час проживав у Воклюзі, який належав єпархії владики Філіпа де Кабассоля.

Я знаю: якщо не хочеш натрапити на мову наклепників¹, найкраще мовчати, але все ж буду працювати й сумлінно тобі платити. Наодинці зі собою я гірко розмірковую: замовкнути чи продовжувати писати. Зізнаюся, часто стримую перо та почуття, часто, боячись помсти, благаю їх не зраджувати мене, не викривати стилем або змістом². Але, боюся, мене таки впізнають і ті, хто поки що не може прочитати, і нащадки. Адже людину оцінюють за мовою: якщо немає свідків учинків, докази шукають у словах.

Коротко кажучи, якби справу не було розпочато, я волів би мовчати, щоб уберегти тебе, себе й нашу честь. Але нас уже читають, про нас говорять, про нас так і сяк судять³. Даремно думати, що можна відсидітися вдома: хоч замуруйся, людських палякнень вже не уникають, а своїх суджень не приховати.

Я завжди прагнув до усамітнення; про нього мріяла моя душа, твердили мої уста. Хіба може мій настрій змінитися тепер, коли я опинився в бажаному місці? Хіба можна чекати від мене чогось

¹ Петрарка за службовим обов'язком у кардинала Колонни, при якому він перебував капеланом домашньої церкви, ділив свій час між Авіньйоном і Воклюзом. В Авіньйоні тоді перебував папський престол. Серед вищого кліру в гуманіста було багато друзів і чимало недругів, особливо після того, як він написав дуже різкі антиавіньйонські сонети та кілька листів про звичай папського двору, які набули популярності.

² Петрарка звертається до слів «animus» і «salamus» як до осіб. Гуманіст натякає на те, що його твори й листи легко впізнавали завдяки особливому стилю та глибокому змісту. Це було справді так. На час написання трактату широко розійшлися його знамениті «Листи без адреси» з різкою критикою авіньйонського двору. Вочевидь, помсти насамперед за них і боявся Петрарка.

³ Коли Петрарка розпочав написання трактату «Про усамітнене життя», йому було трохи більше сорока років. За його плечима залишилася коронація поетичним вінцем на Капітолії (1341), яка принесла європейську славу й шану, багато праць із дослідження античних рукописів; його фрагменти й сонети з латинської поеми «Африка», листи у віршах і прозі зажили великої популярності, викликаючи захоплення шанувальників і хулу недоброзичливців. Поет справді був знаний не лише в Авіньйоні, а й у Провансі, Італії, Німеччині та Богемії.